

Zahnitko, Anatolij Panasovyč

Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій

Opera Slavica. 2003, vol. 13, iss. 2, pp. 1-10

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117872>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

СТРУКТУРНІ І СЕМАНТИЧНІ РІЗНОВИДИ УКРАЇНСЬКИХ СИНТАКСИЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Анатолій Загнітко (Донецьк)

Сучасні тенденції розвитку граматичного ладу української мови засвідчують активізацію цілого ряду антиномій (мовця і слухача, узусу і можливостей мовної системи, коду і тексту тощо), з-поміж яких особливої ваги набули співвідношення інтенцій адресанта і потенційних можливостей адресата, корелятивність / некорелятивність синтетичних й аналітичних тенденцій. Аналітизм пов'язаний 1) з чітко окресленою тенденцією в сучасному українському синтаксисі до розширення різного типу сегментацій, 2) зі збільшенням тла біномінативних утворень, 3) активізацією відмінкового прилягання та ін. У цьому виявляється одна із головних причин сутнісних змін в граматичному ладі – посилення впливу розмовного синтаксису на письмове мовлення, що простежується на поступовому (а інколи і різкому) відході від „класичних” синтаксичних конструкцій з експліцитно окресленими формами синтаксичного зв'язку й адекватними смисловими відношеннями.

Сучасні синтаксичні інновації („інновації” у цьому разі тлумачаться широко, охоплюючи й активізацію раніше рідковживаних форм, і появу зовсім нових форм і под.) зумовлені здебільшого „важкістю” книжних конструкцій, не зовсім зручних для звичайної розмови й орієнтацією нормативного мовлення на милозвучність і зручність вимови. В українському синтаксисі протягом тривалого часу домінували синтетичні тенденції, що мотивувалося його орієнтованістю на усне мовлення та економію мовних ресурсів. Але паралельно в усному мовленні постійно удосконалювалися тенденції до реалізації актуального членування речення, що не могло не позначитися на писемній традиції, яка в силу своєї кодифікованої орієнтованості сигналізує про „паростки” аналітизму уже в першій половині XIX століття, пор. Тарас Шевченко у „Заповіті” пише: *Як умру, то поховайте / Мене на могилі, / Серед степу широкого, / На Україні милій. // Щоб лани широкополі, / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве ревучий* (Т.Шевченко), де рядки *Щоб лани широкополі, / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве ревучий* актуалізують рему шляхом розчленування форми складного речення на два висловлення. При цьому підрядна частина шляхом парцеляції оформлена

в окрему строфу, що посилює її звучання і надає викінченого інтонаційного оформлення, виносячи основну думку на передній план.

Сформована синтетична синтаксична конструкція стала нормативною в українській граматиці XVIII-XIX, що було зумовлено значною мірою екстралінгвістичними чинниками - особливостями її розвитку (відсутність вичерпного внутрішньо- / міждержавного функціонування та застосування у шкільному будівництві (до II-ої пол. XIX ст.), суспільного запиту її офіційно-ділових, адміністративно-правових жанрів, наукових пошуків, відносною замкнутістю конфесійних реалізацій). Це зумовило специфічний шлях розвитку українських аналітичних синтаксичних форм. На відміну від російської мови з її відносною замкнутістю граматичної системи, де будь-які вкраплення усно-розмовної стихії сприймаються як такі, що суттєво впливають на видозміну специфіки її синтаксису, українська мова є значно відкритішою. Останнє найбільшою мірою простежується в художньому мовленні, де максимально використовуються засоби і ресурси різних стилів мови. Найбільш кодифікованими виступають офіційно-діловий стиль із цілою системою внутрішньостильових жанрів, науковий у його письмовій формі і конфесійний.

Враховуючи наявну систему синтаксичних одиниць, специфіку синтаксичних зв'язків та особливості смислових відношень, українські синтаксичні інновації диференціюються на декілька типів: а) за приналежністю до синтаксичних одиниць: 1) внутрішньословосполученнєві (*завтра кафедра, сьогодні зустріч, наступна „Либідська”*); 2) внутрішньореченнєві (*Машина наготові; Мати в санітарах; Донька у тривозі; Небо в зорях*); 3) внутрішньотекстові та 4) синтаксемно детермінувальні (*На самому краю прірви; З одним нулем у резерві* (Літературна Україна. - 2000.- 16 січня)); б) за специфікою синтаксичного зв'язку: первинні / вторинні (з імплікацією форм зв'язку, утворенням контамінованих похідних: *візок на пневматичному ходу*); в) за особливостями смислових відношень: первинні / вторинні (з різноманітним ступенем синкретизму: *стамески (які? із чого?) із широким лезом 15-20 мм*). Розглядаючи синтаксичні інновації, не можна ототожнювати факти власне усного походження і явища суто письмового характеру. Останнє пов'язано, перш за все, зі вставленням і збільшенням внутрішньореченнєвого інформаційного простору, утворенням кількох рівнів його інформаційного наповнення, розмиванням чітких меж між реченням і текстом, посиленням відцентрових тенденцій у реченні та послабленням доцентрових реченнєвотвірних (предикативного, прислівного підрядного синтаксичного) і реченнєвомодифікаційних (детермінація, модальний, сурядний зв'язки та ін.) синтаксичних зв'язків.

До внутрішньословосполученневих інновацій належать усі видозміни, пов'язані зі змінами в самій будові словосполучень та збільшенням функціонального тла багатоконпонентних словосполучень, особливо у термінологічній сфері, пор.: *бетоноукладач із внутрішніми лопастями на пневматичному ході, компенсаторна пружина запобіжної муфти, довголанковий ланцюг підвісного конвеєра* і традиційно визначувані словосполучення типу *бібліотека на громадських засадах, хлопець із села*. У терміносполуках пропускаються одна, дві або більше ланки конструкції при збереженні крайніх, в яких і міститься основний зміст. При цьому обидва компоненти актуалізуються і внутрішньословосполученнева організація видозмінюється, оскільки іншою постає форма синтаксичного зв'язку, пор.: *бетоноукладач із внутрішніми лопастями на пневматичному ході* ← **бетоноукладач, який виготовляється з внутрішніми лопастями, обладнується на пневматичному ході*. Дієслівна залежність втрачається (*виготовляється* → з чим? (з *лопастями*); *обладнується* → на чому? (*на пневматичному ході*)) внаслідок пропуску цих компонентів. Покажемо у є те, що значна кількість словосполучень не проходить усіх етапів перетворень й утворюється за усталеними моделями: *стамески плоскі із шириною леза 32 і 40 мм, склоріз роликівий із твердого сплаву, будівельний ніж для опоряджувальних робіт із міцним лезом 10-15 мм, щітка-ручник з фланцевим фіксатором, лом-цвяходер із фіксатором тяги, вимірвальна рулетка у закритому корпусі із фіксатором*. У цьому разі наявні зміни і на рівні смислових відношень, де поширюється синкретизм: *склоріз роликівий* (який? із чого?) *із твердого сплаву* = **склоріз є роликівий + склоріз виготовлено зі сплаву + сплав є твердий*, пор. також: *Донецьк у спеку, зустріч біля Палацу культури, розчин із ванна, замальовки олією, заява на конкурс* тощо.

Інноваційні вторинні словосполучення є наслідком компресії, яка охоплює видозміну у формах зв'язку (керування → прилягання, керування → кореляція тощо) та різновидах смислових відношень. Синтаксична компресія полягає у стисненні структури, пропуску її окремих ланок при збереженні ядерних елементів, що постають носіями основного смислу. Експансія відмінкового прилягання, що репрезентує атрибутивні / означально-обставинні відношення, засвідчує яскраво виражену тенденцію до аналітизму в сучасному синтаксисі. Такий аналітизм уже трансформувалася із функціонального в граматичний і в ряді випадків корелює із функціональними утвореннями типу *завтра гурток, подати в суд, зустріч в „Чайці”*, де межі між словосполученням і реченням-висловленням постають дифузними, оскільки такі одиниці задовольняють вимоги

конкретної мовленнєвої ситуації: у них певною мірою відбиваються предмет, час і місце повідомлення (ознаки висловлення).

Компресія як один із найактивніших процесів зумовлює видозміну структури простого речення й утворення актуалізованих похідних, в яких темо-рематичний поділ закріплений на формально-граматичному рівні: *Садівникам* (тема) – *добрі саджанці і продуктивні промислові сорти* (рема); *У мокроступах* – *за імперською величчю* (Українське слово.- 2002.- Ч.24); *Зараз* – *Молдова* (Українське слово.- 2002.- Ч.23); *Хрест* – *не забавка* (Аргумент-газета.- 2002.- 15 серпня); *Непроханим гостям* – *бій* (Аргумент-газета.- 2002.- 15 серпня); *Львову* – *цифрові лічильники* (Аргумент-газета.- 2002.- 15 серпня). У цьому виявляється висока продуктивність антиномій означуваного й означального, асиметрії мовного знака, оскільки означуваних завжди більше (одиниць смислу), ніж означальних (одиниць словесно реалізованих).

Компресія на рівні простого речення охоплює: 1) явища суто мовленнєвого характеру: *Не забудь взяти в школу зошит, бо тоді не матимеш в чому виконувати контрольну роботу* (редукується серединний компонент *у тебе буде контрольна робота*); 2) явища мовленнєво-узусного вияву, що прямо співвіднесені із системою і кваліфікуються на мовному рівні як неповні речення: *Пенсіонерам – пристойну пенсію; Гірникам – зарплату вчасно* (Аргумент-газета.- 2002.- 15 серпня); 3) активізацію лінійного ускладнення речення (збільшення кількості дуплексивів та поглиблення його семантичного простору): *Я завжди знав Ольгу скромною і мовчазною* (І.Вільде); *Темнооким чудесним гостем я чекала тебе з доріг* (Л. Костенко). У цьому разі дуплексив є відносно автономним у силу самостійної лінії зв'язку з підметом і присудком та реалізації окремої пропозиції: *Султан волів бачити її [Хурем] розвеселеною, розсміяною, безтурботною, безжурною* (П. Загребельний); 4) приховану діалогізацію: *Я? / Я служив у Чека... / Дні і ночі, голодний, без сил, Я на смітнику Жовтня копавсь* (Д. Фальківський) – де постпозитивний компонент є відповіддю на імпліковане питання.

У простому реченні інноваційні явища зумовлюються також і синтаксичною редукцією, що полягає в усиченні необхідної граматичної ланки в синтаксичній структурі: *А діждемось-таки* (Українське слово.- 2002.- Ч.24); *Бачили очі...* (Українське слово.- 2002.- Ч.24); *Французи проти* (Аргумент-газета.- 2002.- 15 серпня) тощо. Такі утворення стали основою для постановки своєрідних офіційних суспільно-політичних термінів з усиченим керуванням: *рух неприєднання, близькосхідне урегулювання, чеченське мирне урегулювання, країни співдружності, політика швидкого реагування*, пор.: *В Оттаві було обговорено напрями політики швидкого ре-*

азування на терористичні заходи Іраку в азійському анклаві (Українське слово.- 2002.- Ч.24).

Особливо слід наголосити наявність у сучасному українському синтаксисі класу функціонально подібних і/або тотожних одиниць, що пов'язані з активною дією контамінації. Останню кваліфікують як імітацію процесу говоріння, оскільки „наче спостерігається формування думки..., ковзання з однієї конструкції на іншу, ... пошуки відповідних „класичних форм” речення виявляються утрудненими через безпосередність спілкування і відсутність можливості обдумування та продумування висловлення...” (Валгіна 2001, 206). Заміщення предикативною одиницею окремого члена речення призводить до актуалізації внутрішньореченнєвого аналітизму, оскільки деформуються закономірності синтаксичного зв'язку при збереженні валентнозумовлених смислових відношень: *Полтавській міліції було що робити з тими, яких вона сама ловила...* (С. Денисенко); *Сьогодні від нашої „рідної” влади можна чекати чого завгодно і як завгодно* (Голос України.- 2001.- 13 січня). Предикативні одиниці „*що робити з тими*”, „*чого завгодно і як завгодно*”, заповнюючи присубстантивну постпозицію, втрачають власні категорійнореченнєві ознаки.

Непоодинокими постають „ослаблені” щодо власного статусу підрядні частини, що тільки структурно нагадують відповідні предикативні компоненти складного речення, а функціонально прирівняні до статусу певного члена речення: *Учні в класі зчинили такий галас, все летіло вгору, ніхто навіть не звернув уваги на появу нового вчителя і всі продовжували робити що хотіли* (А. Яна). До цього наближається і фразеологізація складнопідрядних речень (з різним ступенем її вияву: 1) власнефразеологізація; 2) напівфразеологізація; 3) псевдофразеологізація, пор. 1) *Життя як життя* (О. Гончар); *Що маємо, те маємо* (Л. Кравчук); *Як страждати, так страждати* (Ю. Мушкетик); 2) *Немає того, щоб порадити вчасно* (А. Дімаров); *А полк іде. Нема коли журиться* (Л. Костенко); 3) *День днем, вечір вчором, ніч нічю, а вихід треба шукати* (А. Яна); *Шукай не шукай, питай не питай – все намарне* (О. Слісаренко)).

Внутрішньореченнєві українські синтаксичні інновації охоплюють також активізацію трансформації складнопідрядного речення у просте при збереженні показника первинної підрядності: *Справжнє щастя – це коли на пасіці бджоли літають і мед носять. І коли ліс духмяніє* (А. Яна), де частина „*це коли на пасіці бджоли літають і мед носять*” заповнює позицію присудка і включається в активну систему відношення головних членів двоскладного речення за допомогою актуалізатора *це* та водночас

зберігаються ознаки підрядності (*коли*). Це призводить до нівеляції кваліфікаційних ознак двоскладності і витворення особливого типу перехідних структур, які інколи кваліфікують як „контраміновані” (Валгіна 2001, 207), пор. *Перша ознака повного краху підприємства – це коли люди йдуть з нього, навіть не отримавши зарплати* (Українське слово.- 2001.- Ч.32); *Криза сьогоднішньої влади в Україні – це коли народ починає її боятися, але не усвідомлено, а на рівні підсвідомості* (Голос України.- 2001.- 16 листопада).

У внутрішньореченневих синтаксичних інноваціях особливе місце належить членуванню єдиного цілого на окремі компоненти з метою актуалізації останніх та надання їм інформативної викінченості, ситуативної значущості, що відображає новітні тенденції інтонаційно-пунктуаційного закріплення актуального членування речення. У цьому процесі особливо виділяється парцеляція як функціонально-синтаксичне явище, спрямоване на: 1) актуалізацію інформації, наявної в окремому компоненті речення (*І впала правда. З неба* (Є. Дудар); *І це запитання. До гуманітаріїв* (Є. Дудар)); 2) надання підрядній частині комунікативної самостійності (*Плачу. Бо й нині „русскоязычные” – язикаті, а не мовні* (П. Гірник)); 3) виокремлення ремних компонентів й утворення градаційного ряду останніх (*Знову про мову. Нашу. Українську. Про нашу гідність. Бо витоптують їх паршуки. Свої і зайшли. Та ще й чиновні манкурти. З різних шаблів державної драбини* (Є. Дудар)); 4) динаміку комунікативного статусу підрядних частин й утворення актуалізованих рядів останніх, що сприймаються як цілісність для кінцевого висновку: *Додамо до цього ще й те, що у Великій Монголії не утискували ні народів, ні їхніх мов, ні релігій. Бо вона ніколи не була імперією. Бо на інших взаєминах між людьми вона була побудована. Щоб кожна її складова частина прагнула до розвитку. Тому, дуже хотілося б, щоб отой сценарій про „Чингісхана” не народився саме з поганої літератури* (О. Боргардт).

У сучасному синтаксисі експансія виокремлення складників поширюється і на сферу власне-прислівних складнопідрядних речень з передбачуваним зв'язком: *...Монгольський каганат навіть після свого розпаду на окремі великодержави довго ще блокував можливість захоплення Москвою ресурсів східної частини Європи. Які вона могла повернути, зазвичай, на завоювання заходу* (О. Боргардт). У силу специфічності цього явища і якісної відмінності від парцеляції його варто кваліфікувати як *біфуркацію*, під якою мається на увазі утворення двох комунікативно самодостатніх величин, що ідентифікуються з тою самою структурною і смисловою цілісністю. Біфуркація є новітнім явищем і її постання можна пов'язати з кінцем 80-их – початком 90-их років ХХ ст., коли спостеріга-

ється абсолютне відторгнення усіх традицій партійно-радянської системи синтаксису й активізацією тенденцій демократизації, лібералізації норм.

З розчленуванням єдиного смислового і структурного цілого пов'язана також активізація ізольованого називного, якому в сучасному українському синтаксисі притаманні пост- / препозитивний вияв. Виступаючи структурно тотожними, вони суттєво різняться функціонально, оскільки перший здебільшого належить до називного уявлення / теми (*Святі вогні... Вони ж твої, твої! В них людство еру пізнає нову* (М. Руденко); *Чверть століття. Багато це чи мало?* (В. Вільний)), постреченевий називний – це сегментація з метою рематизації певного змісту: *Завжди в пам'яті моїй, у споминах, у згадках і снах все те, що пов'язано з рідною домівкою, рідним селом, але було і є найдорожче...* *Посмішка матері* (А. Яна). Останній прямо корелює з необхідністю надати ремі окремого звучання, особливо за умови реалізації в ньому атрибутивної, причинової, пояснювальної, оцінної, об'єктної, наслідкової, темпорально-дейктичної семантики.

З інноваційними тенденціями збільшення внутрішньореченнєвої інформативної ємності пов'язана активізація використання вставлених конструкцій і збільшення їхнього структурного і смислового обсягу. У структурному плані спостерігається зростання кількості вставлених складних речень (більших за обсягом, ніж речення), а у смислово-плані з-поміж них диференціюються: 1) логічні, 2) інформаційні, 3) оцінні, 4) ситуативні. При цьому зростає формально-граматична автономність вставлених одиниць.

Торкаючись генези й еволюції української вставленості, варто наголосити її упровадження в мові ХХ століття та активізацію її використання у II-й пол. ХХ ст., що дозволяє кваліфікувати вставленість як маркувальну ознаку української мови останнього століття.

У межах логічної вставленості розрізняються варіанти: 1) причинно-наслідковості: *Марія уважно подивилася на сина і відчула щось непевне в його поведінці* (*Вона як мати часто передбачала зміни в його настрої, але сьогодні щось трапилось інше, бо перед нею стояла наче зовсім чужа людина*) (А. Яна); 2) протиставно-порівняльності: *Учені досить швидко прийшли до висновку про необхідність синтезу віднайдених речовин* (*Такий синтез водночас слід було проводити в абсолютно нових лабораторних умовах, які тільки-тільки починали опрацьовуватись і на сьогодні не давали якогось відчутного результату*) (Україна молода.- 1991.- 14 квітня); 3) атрибутивності (стосується опорного слова базової частини): *І знову перед очима постала постать матері такої рідної і близької* (*такою він пам'ятав ще з дитинства, і її з'ява збурювала у*

ньому щось нове, що часто дозволяло уникати на роботі несподіваних кроків) (А. Яна).

До інформативного типу належать вставлені конструкції, які постають носіями додаткових супроводжувальних, конкретизувальних або інших ознак, що експлікують ті чи інші ознаки (Загнітко 2001). З-поміж інформативних вставлених конструкцій, що є найпоширенішими, диференціюються такі варіанти: 1) доповнювально-уточнювальні з відтінком пояснення, поширення думки: Якщо визначити модель відносин в оповідних творах (відкриту й очевидну в ліричних та „політичних” поезіях), то стає зрозумілим, що така маргінальність притаманна для кожного кроку людського життя (Г. Грабович); 2) доповнювально-підтверджувальні: У вірші „Якби тобі довелося...” поет з самого початку показує селянського юнака, що вбиває пана за те, що той намагається звалтувати сільську дівчину (ситуація, аналогічна тій, що знаходимо у „Варнаку”, „Буває, в неволі іноді згадаю...” і, в поширеному вигляді, у „Гайдамаках”), як „святого” месника, а його заслання в Сибір – як форму мучеництва (Г. Грабович); 3) пояснювально-приєднувальні: Брехт тут достачає особливо вдячний матеріал – не лише власне-художніми, а, ще більше, теоретичними текстами, в яких охоче, розлого й багатослівно рефлектує над своїм методом (NB: цей останній термін упроваджено в обіг марксистською естетикою – на місці „напрямку” чи, скажімо, „стилю”: соціальні теорії також по-фройдівському „прохлюються” про свої істинні наміри отакими термінологічними обмовками...) (О. Забужко); 4) темпорально-дейктичні: Події розгорталися надивовижно швидко: розвінчували ще вчора поціновувані авторитети (нині їх уже ніхто навіть не згадував), заперечували будь-яку вартість прожитого, більше того – навіть відкритого (О. Забужко); 5) супроводжувально-характеризувальні: Марія стояла стривожена (ця тривожність йшла звідкись зсередини і була вона якась дітклива, незрозуміла, якомсь душа боліла) (А. Яна); 6) змістово-пояснювальні з констатацією мотивації вибору автором матеріалу базової частини: Поема „Катерина” Т. Шевченка (її розгляд мотивований не тільки особливостями стилістики, але й образною системою) належить до тих творів, через призму яких можна розглядати долю не тільки жінки, але й усієї України (М. Шевченко); 7) допустово-аргументувальні: ...ми воліємо, власного душевного спокою, ради, заглянути очі на той дразливий (і на позір непояснений!) факт, що деяким літературним явищам – не тільки поодиноким творам, і не тільки поодиноким авторам, а радше повному різновидові авторів – таки вдалося „проскочити” крізь хай щільне сито естетико-ідеологічної „докси” соціалізму без видимої шкоди для мистецької вартості їхніх

творів (дарма що свого часу Ч. Мілош, у тих розділах „Поневоленого розуму”, де проаналізовано чотири письменницькі долі й відповідно чотири типи мистецького самопоневолення, з відчайдушністю гравця-ризиканта поривався довести якраз протилежне) (О. Забужко); 8) характеризувальні з констатацією належності осіб до суспільних течій, організацій, фаху: Сьогодні ні для кого не дивина, що професія фітодизайнера (спеціаліст у галузі облаштування ландшафту) набуває все більшої популярності (Голос України.- 2001.- 12 вересня); 8) пояснювально-конкретизувальні з поясненням термінів основного речення: Комунікативна структура речення (організація речення з урахуванням підпорядкування його частин ситуативно-комунікативним завданням) певною мірою співвіднесена з формально-граматичною і семантико-синтаксичною його будовою (І. Р. Вихованець); 9) конкретизувальні з екземпліфікацією: Українська ментальність (поняття з'явилося в активі на початку 80-х років) включає не тільки тип мислення, але й увесь комплекс національно-світоглядних орієнтацій (А. Яна); 10) квантитативні з відтінком ілюстративності: Поширення прецедентних імен в семантично неелементарних простих реченнях значною мірою співвіднесене із стильовою диференціацією і стильовим закріпленням речень: в науковому стилі набули активізації речення з прецедентними іменами в суб'єктній позиції (37,5 % від загального числа), а в публіцистичному вони можуть займати поряд із суб'єктною й об'єктну позицію (33 % і 12,4 % відповідно) (Т. О. Мачай); 11) інформаційно-довідкові: В той час, як душа поета тяжіє до сфери сакрального, писання філософів та учених, яких поет зневажливо прирівнює до „куцого німця узлуватого” („І мертвим, і живим...”), належать до сфери чужого й профанного (Г. Грабович).

Оцінний тип вставлених конструкцій постає класом одиниць з чітко вираженою оцінкою того, про що говориться в основній частині речення. Тут варто розмежовувати вставлені конструкції: 1) з емоційною оцінкою автора про висловлене в основному реченні: Брехт може слугувати тут за модельний взірць – порівняно з Маяковським чи навіть Галчинським (не кажучи вже про Кочергу) він просто щасливчик, ніби самим провидінням призначений на свою роль у драмі великого гріхопадіння світової літератури 20-го століття (О. Забужко); 2) з розгорнутою мовною оцінкою: Дивна війна”, яка відбувається в Україні, є наслідком того, що – визнаємо ми це чи ні – у нас не була здійснена українська “оксамитова революція”, що певним чином ще існує “УРСР” та “СРСР” (День.- 2001.- 19 січня.- С. 21); 3) з коментарієм-роздумом: Випадок кохається з Долею – і все взаємно, гармонійно (алгеброю не перевіриш), хоча й фрагментарно, бо екзистенція загалом фрагментарна. Отож (І. Павлюк).

3-поміж ситуативних вставлених конструкцій диференціюються: 1) з прямим звертанням до читача: *Поезія – це обіцянка визволення (ні в якому разі нехай не думає читач, що всезагального): вона дарує людині надію...* (О. Забужко); 2) пояснювальні або попереджувальні щодо умовних позначень: *АЧ (актуальне членування) речення перебуває в полі зору лінгвістів із самого початку ХХ століття* (А. Яна).

Вставлені конструкції взаємодіють зі змістом усього висловлення, беручи участь у його загальному комунікативному завданні. Така взаємодія особливо прозора при синсемантичності базової структури. Це здебільшого займенникові прислівники: *Зараз ви можете будь-коли приїхати у військову частину, де служить ваш син (а служить він тепер дома, в Україні, часто в своїй області, а то й районі), провідати його, поговорити* (Літературна Україна.- 1996.- 15.02), де вставлена конструкція уміщує досить детальну інформацію про місце перебування суб'єкта дії, позначеного в базовій частині малоінформативною обставиною *де*.

Сучасні українські синтаксичні інновації охоплюють різноманітні тенденції аналітизму – граматичні, функціональні й відображають активний вплив усно-розмовного синтаксису на книжний і основні закономірності лаконічності та стислості мовлення. Водночас ряд інноваційних явищ репрезентує наочні процеси експресивізації мовлення та напрями видозміни синтаксису ряду функціональних стилів, що зумовлюється: 1) активними процесами переоцінки специфіки мовлення попереднього партійно-радянського часу; 2) розширенням спектру впливу засобів масової інформації; 3) витворенням нових сфер активного спілкування (виборчі кампанії, реклама тощо); 4) демократизацією мовлення; 5) активізацією тенденцій реалізації закону мовної економії; 6) антропоморфним виявом мови й актуалізацією суб'єктивно-оцінного начала в мові; 7) підвищення ролі та статусу афективного в мові загалом і синтаксисі зокрема.

Література:

- ВАЛГИНА Н. С.: Активные процессы в современном русском языке. М., 2001.
- ЗАГНІТКО А. П.: Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Донецьк, 2001.
- СЕРБЕНСЬКА О., ВОЛОЩАК М.: Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. К., 2001.